

Kolm poliitreisi aastast 19931

Mati Hint (RiTo 10), VII Riigikogu liige, Tallinna Ülikooli emeriitprofessor Albaania, september 1993

6.–10. september 1993: Euroopa Nõukogu Parlamentaarse Assamblee mitteliikmesriikide komitee väljasõiduistung: Tirana, Durrës ja Krujë.

Esmaspäev, 6. september

Lennukiga Tallinn–Helsingi–Budapest–Tirana. Väiksed lennukiveinid. Budapesti lennujaamas kohtan Soome esindajat proua Iris Hacklini (kellest sai hea reisikaaslane kogu Tirana ajaks) ja Prantsusmaa esindajat, alati Eestisse väga sõbralikult suhtunud Mme Josette Durrieu'd. Tiranaga pole muul maailmal just palju ühendusi, nädalas lendab sinna paar lennukit. – Lennukiaknast vaade troostitutele mägedele.

Tirana. Lennuväljal on ainult paar lennukit. Meil on vastas autologud. Tee linna – uskumatu militaarsus, katkematud kumerate betoonpunkrite read. “Tirana!” ütleb autojuht lõpuks uhkelt käega viibates, kui lohutu küla ja barakiuberike moodi hoonetega tänavad algavad. Hotell peatänaval. Hotell on võimatult kallis ja räpane. Peatänaval on ridamisi kerjuseid ja kõigi asjade müüjaid ning Enver Hoxha mausoleum – poleeritud kividest ja marmorist kõige absurdsem luksuslik püramiid. Õnneks on aeg siiski ka siin muutunud – praegu lasevad lapsed neid kaldpindu mööda tagumiku peal liugu, kõrgelt alla, all on väike hüppekas.

David Atkinsoni komiteel on õudkallis õhtusöök vist linna ainsas korralikupoolses restoranis.

Teisipäev, 7. september

Kuum. Päike. Atkinsoni komitee istung kongresside palees. Mul tekkis siin tõsine probleem Atkinsoni resolutsiooniprojektile allkirja andmisel (sama probleem Leedu esindajal), sest tema Vene vägede väljaviimist käsitleva resolutsiooni sõnastusest oli võimalik välja lugeda, nagu oleks Vene vägede viibimine võõrterritooriumidel ka tegelikult vajalik venelastest vähemuste kaitseks. See oli peaaegu konflikt, sest Atkinsoni resolutsiooniprojekt vajab võimalikult suurt toetust, samas ei tohi me eksida oma riigi poliitiliste seisukohtade vastu. Atkinsonil aga puudus tahtmine oma sõnastust muuta. Leppisin Atkinsoni avaliku kinnitusega, et lõplikus versioonis sõnastust silutakse minu ja Leedu esindaja Algirdas Saudargase soovitatud suunas. Kirjutasin pärast teravat vaidlust resolutsiooniprojektile alla.

Linnas: ülikool, muuseumid, ausambad. Kõik on räämas, peatänavast mõne sammu kaugusel põlevad ja suitsevad haisvad prüghunnikud – see on sinne prügist vabanemise moodus.

Ülikoolitreppidel koguneb õhtuti noorus. Räägin nendega, nad on sümpaatsed, aga nende mured on ületamatud – õpikute puudus, tööpuudus, keelte mitteoskamine, seadusetus...

Õhtupoolikul on president Sali Berisha vastuvõtt. Sali Berisha oli varem diktaator Enver Hoxha (1944–1985) ihuarst, erialalt on ta südamekirurg. Könelen presidendiga ja mees jätab avala mulje (sama mulje oli ta suutnud jätta Jaan Kaplinskile).

Õhtul on parlamendi esimehe suurejooneline vastuvõtt luksuslikus vastuvõtukompleksis linna taga. Siin on kõike – palmid ja purskkaevud esindussaalides ning kogu kompleksi eraldav kõrge tara ja hekk.

Õhtul kõnnime proua Hackliniga linnas. Hirmutunnet pole. Terve Tirana näib voogavat selle puruvaese maa pealinna ainsal peatänaval, uskumatult väärilt lapsevankrite, perekondade ja sõpradega edasi-tagasi promeneerides, nagu teatris. Ka õhtul müüakse tänaval kõike ja kerge on näha müüjate sotsiaalset astmiku: kes müüb otse tänavale laotatud asju, kellel on oma lett, kiosk on juba kõrgem aste.

Kolmapäev, 8. september

Hommik oli pilves ja jahedam, aga päeval jälle lämmatav kuumus.

Atkinsoni komitee istungil oli ärev vähemuste küsimuse vaidlus. Albaanias on terav kreeklaste küsimus ja ka Kreeka on Albaania suhtes meelestatud üsna nõudlikult. Selles vaidluses saavutasin resolutsiooni sõnastuse muutmise, mis Eestile oluline.

Arheoloogiamuuseum – kahjuks vaesepoolne. Lõuna. Hotellituba on tõepoolest vastik: kõik tilgub, on pime (luugid kindlalt suletud), seina taga väntab mingi pump; ja pealegi on see rahaliselt katastroof. Proua Hacklin lahkus; laenasin temalt igaks juhuks raha, sest sellistes kohtades võidakse esitada täiesti ettenähtamatuid arveid.

Õhtul väljasõit Durrës esse. Aga aega on palju kaotatud ning suurejoonelist Rooma amfiteatrit näeme juba hämaras. Muidugi on kõik eksponeerimata ja hurtsikuid täis ehitatud. Pimeduses istume Aadria mere äärses tühjas ja kiiresti-kiiresti suletavas restoranis, sööme oma komiteega ebamugavalt ja naeruväärselt kallilt. Atkinson otsustab, et endised idaeurooplased maksavad vähem kui lääneeurooplased.

Jalutan mere kohale kaidetele, on väga kummaline tunne – kottpimedus, lõunamaise mere soe hingus. Ilm on läinud jahedamaks, aga pilvituse all on siiski lämmatav õhupuudus.

Neljapäev, 9. september

Väljasõit Krujësse, kus on rahvuskangelase Skanderbegi (1403–1468) pseudomuuseum. Suurejooneline, nagu sellistes ühiskondades on kõik pseudo suurejooneline. Oleme seal siesta ajal. Maastik on ilus ja isegi tee sõidetav.

Tagasi Tiranasse. Hotellis peame maksuvaidlusi ja Atkinsonil on teatud edu täiesti mõttetute nõudmiste tagasilükkamisel.

Kunstimuuseum – 15 minutit ja siis pole seal enam midagi teha, kuid piinlik on ka ära minna. Seejärel suurejooneline ja täiesti euroopalik ajaloomuuseum – kaks tundi. Kummaline kontrast, et üks muuseum on välja ehitatud asjatundlikult.

Hotellis saan odavama ja parema toa ning veedan õhtul kaua aega bulvaril, jälgin elu ja vaeste albaanlaste väärikat promeneerimist.

Reede, 10. september

Auto kell 7.45 lennujaama. Juba varahommikul valitseb kange kuumus. Lend Tirana–Budapest–Helsingi–Tallinn. All maakaart: Albaania, Budapest, Riia. Pikk ootamine Vantaa lennujaamas, sest lennuk ei tõuse õhku enne, kui Eestis visiidil oleva paavsti lennuk on Tallinnast lahkunud (sel ajal, kui mina ootasin Vantaa lennujaamas, pidas paavst Tallinnas Raekoja platsil missat). Siis lõpuks Eesti rannik, Maardu, Tallinn, kõik äratuntav.

1997. aasta alguskuudeks oli president Sali Berisha valitsus jõudnud täielikku pankrotti. Investeeringuspüramiidid, kuhu inimesed olid oma raha paigutanud, varisesid kokku ja kogu maad, eeskätt lõunaosa, haaras mäss, mille tulemused olid kohutavad: 200 tapetut, tuhanded Itaaliasse põgenenud ja palju põgenemisel hukkunuid, 200 000 relvastatud inimest, armee ületulek mässajate poolele. Berisha aga oli valmistunud oma rahva vastu kasutama kalašnikove ja tanke.

Kosovos oli rahutu (demonstratsioonidel haavatasaanuid) juba 1990. aasta suvel.²

Aruanne osavõtu kohta Euroopa Nõukogu mitteliikmesriikide komitee töökoosolekust Tiranas 6.– 9. sept 1993

Riigikogu liige Mati Hint

Kuna Albaania olukorda üldiselt ei teata, siis iseloomustan lühidalt seda maad, nii nagu see paistab pealiskaudse ajahädas tutvuse järel.

Olukord Albaanias on väga vilets. Tööpuudus, väga madal palk (umbes 3,5–4 korda madalam kui Eestis enam-vähem samade hindade juures), äärmiselt algeline infrastruktuur, väliskontaktide vähesus (kõige rohkem üks lennuk päevas mujale Euroopasse ja rong sadamalinna Durrësesse), mustus, euroopalike tavade puudumine, toiduainete nappus, purustatud niisutussüsteemid jne. Spetsiifiline häda on rahvusliku intelligentsi vähesus. Silma paistab valmisolek relva kasutada – kõikjal on automaatidega relvastatud sõdurid või politsei.

Kommunistliku hirmuvalitsuse jube pärand on ka tihedalt kogu maad kattev betoonpunkrite süsteem (700 000 – 900 000 punkrit 3,2 miljoni elanikuga maal). Kuigi maa on privatiseeritud nullvariandist lähtudes (jättes endised omanikud eelisteta või makstes neile erandjuhtudel ainult sümboolset kompensatsiooni), räägi takse riigis vasakrevanšismi ohust.

Opositsiooni juhid on mitmesuguste süüdistustega vangistuses, opositsioonilistele ajalehtedele avaldatakse mitut laadi survet. Sellest hoolimata tunneb rahvas ennast vabana, sest demokraatia kaitsmiseks või selle sildi all toime pandavad repressioonid pole võrreldavad kommunistliku režiimi totaalise terroriga omaenda rahva vastu.

Mitteliikmesriikide komitee istungi päevakorras olid tähtsal kohal Albaania ja Rumeenia küsimused. Albaania osas said komisjoni liikmed üsna palju võimalusi kõnelda rahvusvähemuste ja erinevate usutunnistuste esindajatega. Ka opositsiooniline ajakirjandus ei tundnud erilist hirmu oma murede esitamisel. Rahvusvähemuste küsimuste arutamisel tekkis konflikt ka komisjoni sees, kuna pr oua Willoch (meie Norra sõber) mainis kreeklaste raskuste ja kaebuste kommentaariks, et Kreeka võiks tagada albaania vähemusele Kreekas sama palju õigusi, kui Albaania on juba sisse viinud kreeklastele pärast kommunistliku režiimi kukutamist. Kreeka esindaja (härra Pahtas) reageeris väga teravalt, väites, et Kreekas pole mingeid vähemusi ja on väga ohtlik, kui proua Willoch hakkab neid seal looma. Mis näitab vähemuste küsimuses üldist objektiivsuse puudumist.

Albaania liikmekssaamist tõsiselt ei arutatud, kuid David Atkinson lubas albaanlastele, et nad saavad täisliikmeks järgmisel aastal. Rumeenia täisliikmeks soovitamise otsustas komisjon Tiranas positiivselt, kuigi asi tuleb veel kord arutusele Strasbourg'is, sest Rumeenia polnud Tiranas esindatud.

Läti osas määrati uueks raportööriks härra Gottardo Itaaliast. Proua Willoch lahkub komiteest ja Euroopa Nõukogu Parlamentaarsest Assambleest tööle New Yorki.

Eestit puudutas komitee päevakorras ja debattides vähemalt kaks küsimust, kusjuures üks neist oli äärmiselt pingeline psühholoogiliselt ja ma kannan siin ette oma käitumise ja otsuse motiivid.

Härra Atkinson esitab Strasbourg'is eelnõu, mille sisuks on Vene vägede väljaviimine kõigilt võõrterritooriumidelt. Selle iseendast ülimalt vajaliku eelnõu esimese punkti teine lause oli minu arvates sõnastatud väga õnnelt. Minu meelest oli sellest lausest võimalik välja lugeda, et Vene vägedel on võõrterritooriumidel viibimiseks mitmesuguseid põhjusi, sealhulgas ka soovimatus lahkuda. Härra Atkinson ei soovinud oma ettepaneku sõnastuse üle mingit debatti (ka ajahäda loomulikult). Minu ja Leedu esindaja (Algirdas Saudargase) resoluutse protesti järel saime siiski sõna, nõudes selle lause väljajätmist. Meid toetas pr oua Willoch. Härra Atkinsoni arvates polnud sel lausel häda midagi, sest tähtsaim olevat saavutada selle punkti päevakorda võtmine Parlamentaarses Assamblees, siis saab pidada kõnesid ja teha parandusettepanekuid, palju keegi soovib. Pealegi polevat ta silmas pidanud mitte niivõrd Baltimaid kui muid territooriume. See kõik on õige ja niisiis olin ma valiku ees, kas kirjutada sellele ettepanekule alla või mitte. Ütlesin, et kirjutan alla ainult reservatsiooniga, et ma ei nõustu esimese punkti teise lausega. Kompromissiks kujunes minu allkiri ilma reservatsioonita, aga härra Atkinson kirjutas oma käega allkirjadega originaaleelnõule täienduse, lisades sobivasse kohta sõna *suggested* – s.t väidetavad põhjused (Vene vägede viibimiseks võõrterritooriumidel). Leedu esindajat Vene vägede küsimus enam nii teravalt ei puudutanud, tema jäi nõude juurde kogu see lause välja jätta, aga ta ei saavutanud seda ja ma ei tea, kas ta kirjutas viimasel hetkel eelnõule alla või mitte.

Muidugi on probleemi arutamine Euroopa Nõukogu Parlamentaarses Assamblees suur võit (kui see teoks saab), sest arutada saab ka kõike sõjaväega seostuvat – loodusrüüstet, kompensatsioonide küsimust, füüsilise ja vaimse terrorismi tagajärgi sõjaväes teeninud noormeestele, Tšernobõli jne. Komisjoni mitteametlikul õhtusel koosistumisel saavutasime härra Atkinsoniga täieliku üksteisemõistmise selles osas, et Vene vägede probleem Baltimaades hõlmab ka eruohvitsere.

Ametlikus debatis toetas härra Atkinson tugevas sõnavõtus Baltimaid Vene vägede küsimuses (välja arvatud tahtmatus loobuda kõnealuselt lausest eelnõus).

Eestit puudutavas debatis oli mul võimalus efektiivselt öiendada üks Vene propagandavale – nimelt et Eestis antakse venelastele rahvustunnuse alusel kollane autonumbrimärk, nii nagu natsi- Saksas said juudid kollase juudimärgi. Tõe esitamine (kollased on välisfirmade autode numbrimärgid) selles küsimuses veenis komisjoni kohe, ainult tuleb silmas pidada, et samalaadsete valedega opereerib vaenulik propaganda ka rahvusvahelistel inimõiguste foorumitel.

Elutingimused Tiranās olid üsna algelised, kuid sellest hoolimata oli hotell väga kallis. Sellega seoses on mul pidevalt jõus olev ettepanek meiepoolsele asjaajamisele: otsustada komisjonide istungitele sõitmine või mittesõitmine võimalikult kohe ning informeerida sellest siis komisjonide sekretäre koos palvega tingimata reserveerida meie esindajatele tagasihoidlik (võimaluste piires) ühe voodiga tuba. Muidu võib sattuda nii, nagu jälle sattus – kõige vaesemate Ida-Euroopa riikide esindajad elasid kõige kallimates (kuid sama algelistes ja ebamugavamateski) tubades, rikkad lääneeurooplased aga ühe voodiga odavamates tubades, sest need asjad registreeritakse esitamise järjekorras ja sõnastuse tungivust arvestades. Lähtun sellest, et sellised koosolekud on niigi pingelised, lisapinge poole kuupalga ulatuses pole tingimata vajalik (kuigi võib vahel olla möödapääsmatu).

Lisad: David Atkinsoni eelnõu koopia koos minu muutmissettepanekutega ja loodetava lõppresultaadiga.

Tallinnas 14. sept 1993

Riigikogu juhatus

Riigikogu liige
Mati Hint

Avaldus

Olen Riigikogu juhatusele, väliskomisjonile ja välissuhete osakonnale esitanud sisulise aruande oma komandeeringu kohta Albaaniasse 6.–10. sept 1993. Kuna selles Euroopa riigis ei ole võimalik saada kõigile nõuetele vastavaid hotelliarveid ja muid vältimatuid kulusi tõendavaid arveid, siis palun kinnitada minu lähetuskuludena 304.35 USD majutuskuludena ja 10 USD lennuväljamaksuna.

Lisa: koopiad kõigist alusdokumentidest ja aruandest Riigikogu raamatupidamisele.

Tallinnas 15. sept 1993

Riigikogu raamatupidamisele

Riigikogu liikme Mati Hindi rahaline aruanne lähetusest Albaaniasse 6.–10. sept 1993

Sain lähetuseks päevaraha 1200 Eesti krooni ja majutusraha 4000 Eesti krooni. See raha vahetati Eesti Hoiupangas USA dollariteks kursiga 1 USD = 13.50 EEK. Sain lähetuseks 370 USD ja 205 EEK.

Tegelikud kulud Tiranas olid 304.35 USD 4 öö majutuskuludeks ja 10 USD lennuväljamaksuks. Tasusin arved Tirana hotellis Dajti 304 dollari ja 32 leki kujul (kurs 1 USD = 92 lekki).

Lubatud ööbimiskulud oleksid olnud 4 x 74.07 USD = 296.30 USD.

Lisan: Riigikogult saadud lennupiletid marsruudil Tallinn–Helsingi–Budapest–Tirana ja tagasi sama moodi (3 piletit);

ENPA mitteliikmesriikide komitee teade lennuväljamaksu kohta; hotelliarve ja rahakursi näitav vahetuskviitung (ükski neist ei vasta Euroopa standarditele).

15. sept 1993

Kreeka, november 1993

Kreeka: ligi 98% kreekakatoliku usku. Kreeklasi 95,5%.
Ateena: 3,3 milj elanikku, Thessaloniki – 410 000.

Thessaloniki on saanud nime Aleksander Suure õe Thessalonike järgi. Linn asutati aastal 316 eKr. Thessaloniki on ka Pauluse linn – aastal 50 kuulutas ta siin ristiusku. Bütsantsi maailmariigis oli Thessaloniki teine pealinn.

10.–15. november 1993 Ateenas, Egeuse merel (mootorlaeval "Jason") ja Thessalonikis "European Conference on Peace, Democracy and Cooperation in the Balkans". Korraldaja: KEADEA.

Reedel, 12. novembril laeval "Jason" M. H. [Mati Hindi] kõne: "Põhja-Euroopa kui ususalvuse näide". – Konverentsil oli esindatud 20 riiki ja umbes 160 kutsutud kõnelejat, sealhulgas Konrad Lubbert (Saksamaa, Ülemaailmne Rahunõukogu), Vello Saatpalu, Heikki Ollila, Ilpo Manninen, Tuula Sykkö (Soome), Smaranda Enache (Rumeenia), Vladimir Paškin (Venemaa Rahuföderatsioon).

Kreeka organiseerimiskomitees: KEADEA president Christos Marcopoulos, Costas Sotiriadis-Vlahos, Maria Fotiou jt.

KEADEA on liikumine rahu, inimõiguste ja rahvusliku sõltumatuse eest, asutati juunis 1981 kui Liikumine Rahvusliku Iseseisvuse, Maailmarahu ja Desarmeerimise Eest. Hiljem lisandusid inimõigused. 1980-ndatel korraldas KEADEA kui üle kogu Kreeka laienenud organisatsioon nn rahukaitsekonverentse, mis nähtavasti sümpatiseerisid rohkem Ida- kui Läänebloki poliitikale.

KEADEA proklameeritud eesmärgid olid kõigiti õilsad (rahu ja vendlus Balkani rahvaste vahel, mitte üksnes valitsuste, vaid ka NGO-de [*non-governmental organization*'valitsusväline organisatsioon'] osavõtt rahuloomeprotsessist, rassistlike ja neonatslike tendentside elimineerimine jms väga positiivne). Aga samas tekkis küsimus: kui korraldajariigid olid Balkani riigid ja Balkani riikide NGO-de organisatsioon, siis miks oli Jugoslaavia järeltulijariikidest ainsana organiseerijate hulgas nn Uus Jugoslaavia, s.t Serbia, aga mitte Kroaatiat, Sloveeniat, Bosniat, rääkimata Makedooniast.

Konverentsi teemade loend oli samuti kõigiti esinduslik ja rahumeelne, samas torkas siiski silma, et ekspansionistlike ja vabastusliikumiste elimineerimise teemat saab kasutada sõnasõjaks just väikeste ja ohustatute vastu (nagu suurel määral juhtuski). Kogu konverentsi ja ekskursionide kava oli suunatud sellele, et tõestada (mis selge niigi): Philippos II ja Aleksander Suur kuuluvad Kreeka ajalukku.

Osavõtjad maad: Albaania, Bulgaaria, Kroaatia, Eesti (Vello Saatpalu, Mati Hint), Prantsusmaa (üks inimene), Soome (rahvasaadik Heikki Ollila, välisministeeriumist Ilpo Manninen, Soome Rahukomiteest Tuula Sykkö), Saksamaa (teiste hulgas Konrad Lubbert, Ülemaailmne Rahunõukogu), Suurbritannia, Ungari (saatkonna nõunik Ferenc Kontra), Leedu, Portugal, Rumeenia (teiste hulgas Smaranda Enache), Venemaa (ka Rahuföderatsiooni esimees Vladimir Paškin), Slovakkia, Hispaania, Šveits, Türgi (kaks inimest), Ukraina, Uus Jugoslaavia, Moldaavia, Kreeka (KEADEA juht Christos Markopoulos, Maria Fotiou, Costas Sotiriadis-Vlahos jt).

Kokku umbes 160 osavõtjat, suurte delegatsioonidega olid kohal Venemaa ja Balkani riigid (v.a Kroaatia ja Türgi; puudusid Makedoonia, Bosnia, Sloveenia).

Osavõtumaks oli 1200 Prantsuse franki (selle maksis hiljem tagasi Riigikogu). Hinna sees oli ka laevakajut (parlamendisaadikute staatuse puhul üksikkajut, muidu kajut kahele). Ringkirjas paluti diskuteerijatel oma vaateid avaldada elegantse käitumise ja vastastikuse lugupidamise piiridesse jäädes!

Konverentsi üks teema sid oli Makedoonia. Varjatult või varjamatult tegi Kreeka pool kogu aeg Makedoonia-vastast propagandat. Makedoonia on endise Jugoslaavia kõige väiksem ja kõige vaielduma identiteediga osariik, kelle vastu Kreeka oli kuulutanud majandusboikoti. Kreeka korraldas Makedoonia piiril sõjaväemanöövleid ja avaldas Makedooniale igal viisil survet. Kreeka ilmne soov oli blameerida Makedooniat sel ettekäändel, et Makedoonia on endale võtnud Kreekale kuuluva Makedoonia nime ja kasutab oma lipul kuueteistharulist tähte (Philippos II sümbol, leitud kuningliku hauakambri larnaks-tüüpi kirstult Verginas Veria linna lähedal).

Kõik see propaganda- ja majandussõda toimus äsja (oktoobris 1993) taas peaministriks saanud sotsialisti, 74-aastase Andreas Papandreou partei (Ülekreekaline Sotsialistlik Liikumine, PASOK) heakskiidul ja populistlike loosungite saatel. Aasta tagasi olin Ateenas sattunud nägema meeleavaldust (ja sellest johtunud liiklusummikuid), kui väidetavalt kaks miljonit inimest skandeeris: "Makedoonia kuulub igavesti Kreekale." Makedoonia nimi on kreeklastele nii hell küsimus, et pole mingi kunst tuua selle nime varjus tänavale miljon meeleavaldajat. Ka järgmisel aastal, 1994 märtsi lõpus oli Thessalonikis miljonimeeleavaldus protestiks Euroopa Liidu nõudele lõpetada Makedoonia-vastane majandusboikott.

Ilmselt on ka Makedoonias ekstremistid (või provokaatorid?) teinud suuri rumalusi. Igatahes jagati kongressil väidetavalt Makedoonia poolt ÜRO-s levitatud maakaarti, millel Thessaloniki, kogu Chalkidiki ja suur osa ülejäänud Kreeka Makedooniast oli ühtedes piirides Makedoonia. Kunagi hiljem tõi post mulle kirja, milles oli Makedoonia Vabastusliidu kalendriku sama kujundiga - õnnelikud slaavlased samades provokatsioonilistes piirides.

Konverentsi ajaks polnud näiteks USA veel tunnustanud Makedooniat. (See sündis küll peagi, veebruaris 1994; selle peale pani Kreeka Makedoonia täielikku majandusboikotti ja keelas Makedoonial Thessaloniki sadama kasutamise, see sadam vedas 80% Makedoonia impordist ja ekspordist.) Mitu Euroopa Liidu riiki tunnustas Makedooniat detsembris 1993. Eesti polnud kiirustanud Makedoonia tunnustamisega. Välisministeeriumi infopaketi arvatigi, et ootame ära. Soome tunnustas Makedoonia iseseisvust konverentsikuul.

Muidugi ei saa vaielda selle vastu, et Philippos II poja Makedoonia Aleksandri (Aleksander Suure) koduõpetaja oli olnud Aristoteles ja Aleksander Suur oli loonud Kreeka maailmariigi. Aga see oli 2300 aastat tagasi.

Kreeka sisepoliitika iseärasus on varjamatu onupojapoliitika. Isegi maailmakuulus Melina Mercouri olevat saanud kultuuriministriks eelkõige sõpruse tõttu peaminister Papandreouga.

Aruanne lähetuse kohta Kreekasse konverentsile "Rahu, demokraatia ja koostöö eest Balkanil" 10.-16. novembrini 1993

Võtsin koos Riigikogu väliskomisjoni esimehe Vello Saatpaluga osa Kreeka rahukaitseorganisatsiooni KEADEA ning Balkani riikide ja Venemaa rahukaitsekomiteede korraldatud konverentsist, mille tegelikud eesmärgid olid minu arvates järgmised:

1. Saavutada Euroopa üldsuse esindajate heakskiit Balkanil praegu kujunenud piiridele (rindejoontele).
2. Saavutada deklaratsioon, milles mõistetakse hukka igasugune välispidine sekkumine endise Jugoslaavia kriisi.
3. Saavutada deklaratsioon, milles mõistetakse hukka Serbia–vastane embargo, hoolimata sellest, kas rahu õnnestub saavutada või mitte.

Konverentsile oli kutsutud väga esinduslik seltskond kogu Euroopast, kuid saabus vähem kõrgetasemelisi persoone, kui Kreeka jt korraldajad olid lootnud. Sellest hoolimata oli osavõtjate hulgas ministreid, parlamentide ja poliitiliste jõudude esindajaid jt.

Kogu rahukonverentsi ja koostöö seltskond nägi selles mõttes veider välja, et kutsutud polnud Makedooniat ega Kroatia ja Bosnia esindajaid (Kroaatiast oli siiski üks Zagrebi professor). Väga suurte delegatsioonidega olid kohal nn Uus Jugoslaavia ja Venemaa, ka Albaania.

Kogu atmosfäärist annab mõningase ettekujutuse suhtumiste sisendamine. Olympic Airwaysi l ennukis seletatakse maheda klassikalise muusika vahele preventiivsete sõdade tähtsust Kreeka ajaloos, alates Philippos II-st kuni meie ajani. Konverentsi pidulikul avamisel kuuleb üks kreeklane valesti minu esitlemist – kuuleb Estonia asemel Makedoonia ja parandab selle maa nime kohe Skopjeks (hiljem käis vabandamas “ränga solvamise” pärast). Paljudes kõnedes sisendati, et Makedoonia nimi tähendab Makedoonia ekspansiooni ohtu ning otsest ähvardust Kreeka Makedooniale ja Thessalonikile (!). Korduvalt korraldasid Kreeka natsionalistlikud poliitikud ovatsiooni, kui kõnepulti astus serblane. Oli ka juhus, kus paljud Euroopa esindajad lahkusid saalist, kui serblane kõnelema hakkas. Vaatamisväärsustegi programm (mis natuke luhtus korraldamissegaduste tõttu) oli valitud, tõestamaks Makedoonia igavest ja jäägitut kuulumist Kreekale. Seletused ajaloosündmuste kohta olid ühepoolsed ja sama suunitlusega.

Tuleb au anda Euroopa riikide esindajatele, kes ei ühinenud korraldajate taotlustega, mistõttu lõpuks vastuvõetud deklaratsioon esitatakse konverentsi korraldajamaade NGO-de nimel ja selles puuduvad konverentsi esimesel poolel jõuliselt esindatud seisukohad. Mis puutub poliitilisse õhkkonda Kreekas, siis selle kohta sõandas üksnes sotsiaaldemokraadist Türgi esindaja Ileri Rasih–Nuri ütelda, et Kreekas ei tohi vähemuste olemasolust rääkida, kuigi kõik teavad, et Kreekas on valahhid ja albaanlased vähemustena olemas. Kreeka-poolsed vastureaktsioonid olid teravad ja üldse näib, et Kreeka sotsialistlik valitsus on igasuguse teisitimõtlemise vastu veel sallimatum kui parempoolne valitsus ning ka (maru)rahvuslus on väljendatud selgemini kui endise valitsuse ajal.

Härra Saatpalu sõnavõttus Thessalonikis väljendatud mõte (mille ta esitas enda, mitte Riigikogu nimel), et on aeg asuda Bosnias tegudega ja kas või NATO jõududega rahu looma, leidis Euroopa riikide esindajate poolt positiivset hindamist kuluaarides, kuid mitte avalikus debatis. Mina kõnelesin ususalivuse traditsioonidest Baltimaades ja Põhjamaades.

Tahan tähelepanu juhtida sellele, et nii kindla poliitilise suunitlusega konverentsist osavõtt on teatud määral riskantne, eriti kui osavõtjal on vähe kogemusi. Siiski oli Eesti esindatus

vajalik, sest me toetasime seda suunda, mis ei kiida heaks nähtavasti kuskil plaanitatavat Makedoonia jagamist (mis motiveeriks Kreeka ja Serbia suure sõpruse avaldusi). Ja sellega toetasime ka natuke–natuke kriisi surutud väikeriiki, millest hakatakse propaganda abil kujundama preventiivse sõja sihtmärki. Loodan, et selline sünge nägemus ei täitu, kuid Eesti poliitikal tuleb sellise võimalusega tõsiselt arvestada.

Kogu konverentsi ajal pühendasid Eesti väikesele delegatsioonile ülisõbralikku tähelepanu Venemaa esindajad, meie aga seltsisime rohkem soomlastega. Üks Soome esindaja tõigi oma kõnes esile Baltimaade ja Põhjala koostöö positiivseid kogemusi.

Lisa: konverentsil vastuvõetud deklaratsioon.

20. novembril 1993

Mati Hint

Reis

Kolmapäev, 10. november

Sinnalend: Tallinn–Helsinki kell 8.10, Estonian Air, Helsinki–Frankfurt kell 10.00–11.45, Lufthansa, Frankfurt–Ateena kell 12.40–16.20, Kreeka Olympic Airways.

Kreeka Olympic Airwaysi hiigellennuk – Airbus 300. All Alpid, Aadria rannik ja mereäärsed linnad. Kreeka on nagu maakaart, Korintos ja Peloponnesos, kõik äratuntav, isegi Korintose kanal ja laevad kanalis. Lennukis on mahedate muusikaprogrammide vahele pikitud Makedoonia–vastast propagandat – mahedalt ja armsalt. Jutustatakse preventiivsete sõdade tähtsusest Kreekale. Lennuk laskub Põhja–Peloponnesose joonel Ateena suunas.

Eelmisest Kreeka–sõidust tuttav luksuslik hotell Caravel. Saabusime registreerimise ajaks. Vastuvõetud Olümpia saalis, Makedoonia hallis jne.

Konverentsi pidulik avatseremoonia Caraveli hotelli Olümpia saalis oli ülimalt pompöösne ja bütsantslik, nagu meie siin võiksimme ette kujutada bütsantslikkust. Kõnelesid KEADEA juhtpersoonid ja Kreeka kõrged vaimulikud (arhipiiskop Seraf i m). Avamisel kõnelesid Balkani riikide esindajad (need, keda oli kutsutud), kogu paraadi juhtis Costas Sotiriadis–Vlahos. Seejärel vastuvõtt mingis palmiaia moodi interjööris (Makedoonia hallis), seda austas oma osavõtuga Kreeka sotsialistist peaminister Andreas Papandreou. Kohe leidsime vanu ja uusi tuttavaid – soomlased, ungarlane, meiega kirjavahetust pidanud Maria Fotiou.

Neljapäev, 11. november

Hommikused lõunamaised väikesed segadused Pireuse sadamasse sõiduga. Liiklusummikutest hoolimata jõuti Pireusesse ja hakati “munsterdama” mootorlaevale "Jason". Pireuse sadamas oli tollikontroll, laeval tuli täita mingid formularid, enne

mereleminekut oli päästevahendite kasutamise kiirkursus ja meid paigutati kajutitesse. Toapoiss James. Kell 13.30 olin kajutis A 25. Minu aukraadiga käib kokku üksikkajut. Väljavaadete tõttu oli kahju aega lõunasöögile kulutada. Mõningase hilinemisega olime merel ja ma püüdsin kaugusest ära tunda Sounioni neeme tippu, kus enne Egeuse merele pööramist seisab Apolloni tempel (Periklese ajast).

Elutud saared. Suurel merel läks varsti tormiseks ja merehaigus andis endast märku. Lõuna järel algas konverents, kuigi laev kõikus nii, et kõne ajal tuli puldist kinni hoida. Konverents ise kippus ka merehaigeks muutuma. Merehaigus tuligi!

Neljapäeva, 11. novembri õhtupoolik laeval "Jason"

Venemaa esindaja Nikolai Kovalski rõhutas järgmisi momente: tuleb tunnustada praeguseid r eaaale; Lääs on Balkani küsimustes ignorantne; Balkan saaks ise hakkama, ilma välissekkumiseta; eriti USA segab iga kord rahu plaani saavutamist; vähemuste tunnustamine Balkanil; Balkani probleemi globaliseerimine (poliitiliselt).

Kreeka sotsialist süüdistas Läänt *divide et impera* poliitikas.

Meiega sõbrustanud ungarlane Ferenc Kontra (Ungari saatkond Ateenas) rõhutas oma kõnes praeguste piiride tunnustamist, aga imestas, et Bosnia ja Makedooniast pole kedagi konverentsile kutsutud.

Albaanias on moslemeid 60%, ortodokse 20%, katoliiklasi 10%.

Ühes vaidluses öeldakse, et Albaania religiooniks peaks olema Albaania, aga tegelikult liitus Albaania islami konverentsiga. Küsitakse riigiusu kohta Albaanias, Albaania esindaja vastus on keerutav ja põiklev.

Rahvussuhted Balkanil on terav probleem ka Makedooniale, kus 1,2 miljoni slaavilase kõrval elab 800 000 albaanlast, kes riigi lääneosas on juba enamuses. Albaanlastest poliitikud nõuavad Makedoonia föderaliseerimist. Ja just konverentsi ajal teatas Makedoonia valitsus, et on kinni peetud relvasaadetisi Makedoonia albaanlastele (Die Welt, 16. november 1993). Albaanlaste "ülesthõus" annaks Kreekale ja Serbiale suurepärase võimaluse alustada vennalikult Makedoonia jagamist. Kõik see kuulus konverentsi tausta.

Bosnia–Hertsegoviinas on võrdselt tugevalt esindatud serblased, moslemid ja kroaadid. Rahvuse määrab siin usutunnistus.

Laeval rääkisime Saatpaluga omavahel pikemalt Tartu rahust ning Eesti–Vene piirist. Olime paljus üksmeelel: kui veel saab, tuleks loobuda Tartu rahu müstifitseeritud seostamisest Tartu rahu piiriga, et setu küladest tagasi saada mis vähegi võimalik, unustamata maksimumprogrammis ka Petserit. Aga selline pakkumine Venemaale tuleks teha kohe, õieti on sellega lootusetult hiljaks jäädud.

Meri oli tormine. Öösel vaevasid mind õnnetust ennustavad unenäod. (Kuju jõudes selgus, et mitte asjata.)

Reede, 12. november. Hommikupoolik laeval

Meri on vaiksem, kuid ilm on külm ja vihmane. Vines on vasakkaldal aimata Olümpost (2917 m).

Konverents jätkub ja on aeg-ajalt üsna rumal. Algab Periklese ja demokraatia etümoloogiaga – kaks tundi! Kõik keeled kasutavad seda kreeka sõna! Seejärel esinevad mõned jugoslaavlased kindlameelsete marksistidena: religioon on klassivõitluse tööriist proletariaadi allasurumiseks jne.

Vello Saatpalu alustab oma ametlike positsioonide tutvustamisega. Tema sõnum: on mõeldamatu, et sama maa kodanikel oleksid erinevad õigused.

Konrad Lubbert, kreeka keeles kõnelev saksa pastor (mul on temaga kaudsed kontaktid – Dieter Mascheri kaudu, kes Lõuna-Aafrikas edendab misjonitööd tsvaanade seas) räägib Saksa Rahuliidu tööst Lõuna-Aafrikas.

Zagrebi professor Milorad Pupovac loeb paarist vastulausest hoolimata ette Izetbegovici panislami ideoloogia manifesti. Kui see tõele vastab, siis on tõesti õudne: 10 serblaste maja ühe moslemite maja vastu, 100 serblase elu ühe moslemi elu eest! See kõik on täiesti lootusetu.

Ateena professor George Kasimatis (KEADEA) jätab veidi ka Eesti ja Läti kallal sinna asunute poliitiliste õiguste asjas. Siin võtan sõna: Põhja –Euroopa on ususallivuse näide. (Laev kõigub, raske on kõne ajal püsti seista.) Konrad Lubbert toetab mind: usutunnetega manipuleerivad poliitikud. Üks lihtsa olekuga mees ütleb, et kõik usud on millegi hea eest väljas, ainult poliitikutel on vaja tõsta mõni usk teistest kõrgemale, teha usust rahvuse tunnus. Usuvabadusega ei sobi tänapäeval kokku ei teokraatiline riik (Alija Izetbegovic tahtis Bosniast teha moslemiriiki) ega ka ateistlik riik. Ta saab aplausi.

Aina korratakse: Makedoonia on Skopje.

Teisel sessioonil arutati ka vähemuste õigusi ja selles seoses peeti natsionalismivastaseid kõnesid, kuid oli ka seisukohti, et natsionalism ei ole süüdi maailma ohustatuses.

Päeval kell 1 jõutakse Thessalonikisse, aga sad amas jorutatakse veel tükk aega (toll jms).

Sellel õhtupoolikul korraldati konverentsist osavõtjatele Thessaloniki arheoloogiamuuseumi ühiskülastus. See on vapustav kultuurikoht, aga organiseerimissegaduste tõttu jäi seal aega ettenähtud ühest tunnist veelgi vähemaks. Konverentsi korraldajatele oli tähtis, et me näeksime Vergina kuninglike haudade leide (välja kaevatud 1977–1978). Ainult sküütide kuld Kiievi Petseri (Petšerski) kloostri varamutes võiks olla sellega võrreldav. Konverentsikeskuses

tutvustatakse kõnede programmi: 1) Kreeka parteid; 2) teised Balkani riigid; 3) konverentsi toetanud Saksamaa, Venemaa ja Ungari; 4) teised riigid, kui aega jääb.

Kõigepealt kõnelevadki Kreeka parteide esindajad. Parempoolne natsionalistlik "Poliitikakevad" on Kreeka parlamendis suuruselt kolmas partei. Kommunistlikku parteid kohal pole, kuid esindatud on vasakpoolsete koalitsioon. Parempoolsete põhiloosung on: Ei mingit vahelesegamist Balkani asjadesse! (Lastagu neil seal omavahel kõik ära jagada nii nagu vaja.) Kõik kreeklased karjuvad nii valjusti, et tõlget on kõrvaklappides võimatu kuulda, pealegi ei jõuta kiirkõnet korralikult tõlkida.

Vasakliit: rahu Balkanil on liiga tõsine asi, et jätta seda ainult valitsuste hooleks; inimesed, kodanikud peavad sekkuma. Kreeklane Kostas Zeppos (saadikustaatuses isik) räägib segaselt, aga on üks vähestest kreeklastest, kes toetab välismaist sekkumist Balkani kriisi.

Türgi sotsiaaldemokraat räägib Makedoonia toetuseks: iga riik võib võtta nime, mida ta soovib. Makedoonia ei ole Kreeka vaenlane, ta võiks olla liitlane. Kosovo küsimus on keeruline, see võib viia sõjani (viis aastat hiljem oligi situatsioon selline). Türgi sotsialist ütles koguni, et kreeklased ja türklased on vennad.

Siis järgneb rida esitluskõnesid (Kroaatia, Venemaa). Teemaks on majandusembargo ja rahu. Ilusasti räägib sotsiaaldemokraat Friedrich Roll (Saksamaa, Euroopa Parlament): me esindame ka iseennast, mitte üksnes poliitikat. Aga aplaus oli nõrk.

Seejärel kõnelesid ungarlane Andras Balogh (professor, julgeolekuspetsialist) ja slovakk František Pauliny. Viimase kõne oli sisukas: demokraatia ei ole anarhia, demokraatia on tasakaal selle vahel, mida me võime teha ja mida me peame tegema.

Järgnes üsna sisutu (ilu)kõnelejate paraad: Rumeenia, Albaania, Moldaavia, seejärel veel pompöössem kreeklaste kõneparaad, isegi üks erukindral (George Koumanakos, KEADEA) saab kolm minutit ja 120 detsibelli. Siis Šveits ja Prantsusmaa.

Ka ühes presiidiumikõnes heidetakse ette välismaist sekkumist Jugoslaavia kriisi. Humanitaarabi olevat Lääne võimudele ainult kattevari, et uutes riikides oma eesmärged saavutada. Ikka Skopje probleem ja tema staatus ning kreeklaste lakkamatu sõnalaviin: Skopjel on ekspansionistlikud tendentsid; Skopje rahvusembleem kuulus juba 4. sajandil enne Kristust Philippos II-le.

Üks kreeklasest Europarlamendi liige räägib Kosovost: 1,8 miljonit albaanlast ja 200 000 serblast, peale selle mustlasi. Kosovo on pomm (see läks karmiks tõeks neli-viis aastat hiljem).

Brian Simson (Briti sotsialist, Euroopa Parlament) kõneles väga tõsiselt: kaks miljonit põgenikku Kroaatias, 200 000 Sloveenias. Ainult hea tahe väljastpoolt võib aidata Jugoslaavias rahu luua. Konflikt võib aga hoopis naabermaadesse levida, eriti kui vähemuste õigusi ei austata. See oli absoluutselt mõistlik kõne.

Seejärel ilukõneles id Kreeka siseminister, Thessaloniki rahvasaadik Kreeka parlamendis, Kreeka valitsuse Makedoonia (Traakia) minister, Kreeka kompartei parlamendisaadik. Viimane väitis, et tema pole kutset konverentsile saanud, aga ta on siin kutsumatagi, sest teda ju oodati. Läheb lärmiks, kõneleja Kreeka kolleegid naeravad avalikult. Kommunist soovib 1989. aasta eelse situatsiooni taastamist!

Aina jätkub välisilma süüdistamine. Nagu liturgiat korratakse: ärgu ainult keegi vahele segagu, siis tuleb rahu!

Kui kõnelema asub jugoslaavlane, lahkub suur osa saalist ühe hoobiga. See oli päris muljetavaldav. Jugoslaavlane sõimab kõiki peale Venemaa, eriti raevukas on ta USA ja Euroopa Nõukogu peale. Selle peale lahkun ka mina. Ukse taga on pool saali omavahel solidaarne.

Albaania esindaja saab sõna kolmeks minutiks: tema teema on serblaste loodud kitsendused Kosovos ja autonoomia piiramine.

Aleksei Nikiforov (Venemaa välisministeerium): rahu Bosniale, kas või globaalse probleemilahendusena, ning kogu regiooni demilitariseerimine. Ja et ei lubataks enam Kroaatia armeel avantüüre ette võtta. Aga lisab siiski: ning ka Serbia!

Saatpalu alustab jälle oma ametipositsioonide ettelugemisega, et saal teaks, kellega tegemist. Tundub, et sellises seltskonnas on see vajalik. Aga Saatpalu paneb ka lõpupaugu, tsiteerides Manfred Wörnerit: "Time for peacekeeping is over, it's time for peacemaking!" Saatpalu ähvardab edasi: ta arutab kõik, mis siin juhtub, oma suurte sõpradega läbi, sest on aeg aru saada, et praeguse Balkani sõja süüdlased aktsepteerivad ainult jõudu. Saal kuulas pingsalt, aga teenitud tunnustust jagati ainult koridorikuluaarides.

Smaranda Enache (Rumeenia, Pro Europa, minu ammune konverentsidekaaslane): Rumeenia koolides õpetati, et kõik naabermaad on vaenlased.

Üks serblane õiendas lõpuks Saatpalu kõne kallal: Saatpalu olevat inglise keelest valesti aru saanud. (See oli üks seda laadi provokatsioon, millega aeg-ajalt esineti, kui aru saadi, et mõne oponendi inglise või prantsuse keel polnud kõige hiilgavam.)

Minu kõne jäi pidamata mingi (pideva) segaduse tõttu. Selle kava on küll alles: Balkani ja Baltikumi sagedane tahtlik segiajamine; eksisteeriva reaalsuse tunnustamine Balkanil tähendab konfliktide tunnustamist, aga eksisteerivad piirid on tegelikult rindejooned; on probleeme, kus kompromissitamine on võimatu, aga poliitikutel on selliseid probleeme rohkem kui rahvastel; poliitikutel on ka sagedamini vaja, et probleemid jääksid lahendamata, sest neid saab valimiskampaaniates kasutada; rahukonverentsil (nagu praegune tahab olla) sobiks kõnelda sellest, et kõik osapooled peavad olema kompromissiks valmis.

Mul oli kaasas ka mu Riigikogu lauanaabri Jaan Kaplinski tekst "Some remarks about the war in the Balkans", aga selle tutvustamiseks kõnepuldist polnud võimalust. See oli hea ja asjatundlik tekst, mille märksõnad olid sallivus ja multikultuursus Bosnias ning Sarajevo ja

Tuzla kui sallivuse saared isegi sõjaolukorras. Kaplinski vihjas sellele, et ÜRO, Euroopa Nõukogu ja kõik sõdivad osapooled vaatavad rahulikult pealt moslemite etnilist väljapuhastamist Bosniast; ükski reaalne võim ei ole ära hoidnud naiste ja laste tapmist ning naiste vägistamist selles sõjas. Moslemitel ei jää üle midagi muud kui teha järelalus, et endine multikultuurne elukorraldus, mille sees ka nendel oli oma koht, peab kaduma. Selle tulemuseks võib olla mitmesuguse fundamentalismi tõus ja konflikti pidev edasikestmine. Kaplinski tekstis märgitakse ka, et väikeriigid nagu Albaania ja Makedoonia vajavad julgeolekugarantiisid.

Õhtul viisid bussid meid lahe teisele kaldale (Kalamaria), kust avanes tõesti n-ö hunnitu vaade tuledes sadamakäärule. Kalamaria linnapea pakutud õhtusöök oli orkestri ja tantsuga ning kestis poole üheni öösel.

Laupäev, 13. november Thessalonikis

Kodumaal on täna Rahvarinde lõpetamise kongress ja seal loetakse ette ka minu lühike läkitus.

Mina aga võtan Thessalonikis ette väikese kultuuriringkäigu, sest ei saa ju olla elus ainult üks kord Thessalonikis ja mitte midagi sellest näha. Konverentsil ei juutu sel ajal nagunii midagi olulist, sest teemaks on Balkani rahvaste suur sõprus ja solidaarsus. Linna kultuuririkkused on vaimustavad, mina näen sellest muidugi ainult väga väikest osa, sedagi pinnaliselt: Dimitrose kirik, Rooma-aegsete ehitiste jäänused, kaldapromenaad – kokku ainult kaks ja pool tundi. Sajab kogu aja.

Ja siis tagasi konverentsile.

Ainult sama sotsialistist türklane Ileri Rasih-Nuri räägib, et me ei kõnele siin Kreeka vähemustest: valahhidest, kes tegelikult on rumeenlased, ega albaanlastest. Kreeka ja Serbia sõprus – see on geopoliitika. Me räägime kontseptsioonide mõttes erinevates keeltes. Ja mis on tähelepanuväärne: türklane ütles, et ka Türgi kurdid peaksid saama õiguse ise otsustada oma saatuse üle Türgis.

Laupäeva õhtupoolikul oli üsna rängas vihm väljasõit Thessalonikist Veria linna, kus mingites vabaõhuvarjualustes oli rikkaliku veiniga luksuslik lõunasöök vastikute lauakõnedega, kuid rikkaliku ja ülihea Makedoonia nime kandva valge veiniga. Veria lõunasöögikõnedes leidsid serblased ja kreeka natsionalistid vennaliku ja vastastikuste ovatsioonidega pikitud üksmeele Makedoonia põhjamises ning see oligi kõige ebameeldivam. Olime venelaste seltskonnas ning venelased käitusid kõigiti kamraadlikult. Seejärel sõideti Verginasse Philippos II hauakambrit külastama.

Philippos II (Aleksander Suure isa) hauakambri on muidugi ülisuurejoonelised, selle koha mõju ei suutnud rikkuda isegi lausvihm. Kuninglikes maa-alustes hauakambrites – igale kuninglikule kadunukesele oma hauakamber – on Aleksander Suure isa Philippos II ja ka Aleksander Suure pisipoja skelett ning kümneid kilosid kulda ja vääriskive kunstiteostena ja

kuninglike regaalitena. Hauakambrid avati alles 1977/78. Philippos II kirstul oligi kuueteistharuline täht, mis on osaline Kreeka ja Makedoonia tülis.

Õhtusöök ja ööbimine nagu ikka laeval. Laeval oli kunstilise isetegevuse nn Kreeka õhtu – tüdrukud ja laeva meeskond laulsid ja tantsisid kreeka tantse jms. Lõpuks küsis üks kreeka sõber (jäägu see tuntud nimi siin välja kirjutamata), kas ma ei sooviks ehk tüdrukut. Ta oli kaua ja sügavalt solvunud, kui ma ei soovinud. Rasked kultuurivahed või mis?

Thessalonikis olid üleval ameerika filmi “Tallinn pimeduses” reklaamid. Natuke aega pärast konverentsi sai see ameerika kaanonite järgi tehtud pseudofilm (režii Robert Redford) Thessaloniki filmifestivalil hõbeauhinna.

Pühapäev, 14. november

Kreeka sõber on jätkuvalt solvunud.

Õoga on laev seilanud Athose neeme teisele poolele ja varavalges pöörab ta ümber, alustades Athose neemest aupaklikus kauguses poolringi selle kloostriirigi ümber. Meil on kaardid, me näeme kloostreid rannakaljudel, aga see on ka kõik.

Tegelikult oli meile lubatud, et konverents külastab Chalkidiki poolsaarel mõnda (või paari) kuulsat Athose kloostrit. Aga siis algas laveerimine: et Athose kloostrid on põhimõtteliselt täiesti suletud naistele ja erandiks nõusolekut kloostriirigilt ei saadud, siis leiti ettekääne kloostrite külastamisest loobuda tormise mere ja sildumisraskuste näol (ainult meestele korraldatud külastusega kardeti solvata konverentsi naiskülalisi). Seda korvamatut kaotust üritati heastada ringsõiduga ümber Chalkidiki poolsaare, nii et me nägime kloostreid kaugelt ja parimal juhul veidi rohkem binoklitest. Ka Athose mäe (2033 m) lumine tipp pilvedes oli näha. Pärast seda on Chalkidiki omaette mõiste ka mulle ning Ateenast Frankfurdi suunas lahkudes jälgisin hoolega lennuki all merd ja kolmeharulise kahvli kujuga poolsaart, kanalit...

Laeval peeti lõpukõned. Mõnes neist nõuti tegusaid operatsioone, aga missugused need peaksid olema, jäi selgusetuks. Konrad Lubbert (rääkis jälle kreeka keeles) ütles muu hulgas, et saksa rahvas on nii Goethe kui ka Eichmanni rahvas. Soome esindaja kõneles Põhjala–Balti koostööst ja seda tunnustati aplausiga. Midagi olulist enam ei juhtunud, lubati resolutsiooniprojekti, aga see tuli alles enne õhtusööki.

Kultuuriprogrammi puudujääki üritati asendada maabumisega Skiathosel (kell 16–18), Egeuse mere Sporaadide arhipelaagi ühel suuremal saarel. Valitutele korraldati seal kloostri külastus, aga kuna laeval tüdrukust äraütlemise tõttu mina enam parimate seltskonda ei kuulunud, siis vantsisin ma tunnikese “pealinnas” ringi. Muidugi eksootika, pisilennukite maandumisrada, restoranikesed jne, aga kõige kohal tajun seletamatult suletuse ja sumbumise õhkkonda. Piltpostkaartide peal on kõik muidugi ilus ja helge. Aga ei tahaks siin elada.

Skiathosel oli ka väike kultuuriprogramm, kõvasti meigitud punastes rüüdes neiukesed tantsisid meile ja mindki viidi tantsule.

Laeval jagati välja konverentsi lõppkommünikee. See oli üldsõnaline ja hambutu, ainsad laused, mis selles dokumendis konverentsi organiseerijate taotlustele vastasid, väljendasid vastuseisu jõu kasutamisele või sellega ähvardamisele ja nentisid sanktsioonide poliitika ebatulemuslikkust.

Kapteni lahkumisõhtusöögil moodustasid kolm soomlast (rahvasaadik Heikki Ollila jt) ja kaks eestlast sõbraliku seltskonna – nagu nii tihti.

Esmaspäev, 14. november

Kell kuus hommikul pidi laev saabuma Pireuse sadamasse. Olin üleval mitu tundi enne seda, sissesõit tohutusse Pireuse sadamasse oli fantastiline. Mitte üksnes lõpmata palju laevu ja lõunamaise mere varahommikune jahedus, vaid ka sadamasse sissesõidutee pikkus avaldas muljet. Nii vara oli liikvel vähe inimesi ja ma sain tüürimehega jutelda. "Jason" oli käinud pöördelistel aegadel ka Tallinnas, seda näitas laeva seilamiste merekaart.

Koduigatsus koos kõiksugu mõtetega kodust oli sama elav kui mitu korda Egeuse merel. Reidil tuli oodata kaua. Bussis Ateenasse istus minu kõrvale Kreeka kindral, kes ajas ikka oma liini, aga mitte sugugi nii pealetükkivald kui oma konverentsikõnes.

Jäime härra Saatpaluga terveks esmaspäevaks Ateenasse (minul Caraveli hotellis jälle sama tuba 316 ikka veel konverentsi aja ja hinna sees). Oli väga ilus ilm, soe sügispäev (üle 20 kraadi) Ateenas. Oleksin sõitnud linnast välja mõnda kuulsat kloostrit vaatama, aga need (Dafni, Kaisarea) olid esmaspäeval külastajatele suletud. Niisiis veetsime päeva koos härra Saatpaluga Ateenas. Ja kuna härra Saatpaluga, siis ei puudunud ka seiklused.

Hommikupoolikul kella 11–12 vahel olin üksi kunstigaleriis, edasi koos Saatpaluga.

Saatpalule meeldisid väga kohanimed Ateena kaardil, eriti Lykavittos ja Votanikos. Lykavittose mäel me käisimegi ja laskusime sealt alla jalgsi mööda Lykavittose tänavat. Linna teises otsas tegime ringi ümber kreeka ja rooma agora ja tõusime Akropolisele. Parthenoni ja Akropolise muuseumi käisime läbi täiesti põhjalikult ning härra Saatpalu omandas insenerliku kergusega vahetegemise dooria, joonia ja korintose sammaste vahel ega pidanud seda sugugi ülearuseks. Ka kreeka tähti õppis ta suure innuga ning oskas peagi oma imestuseks Saatpalu kirjutada kreeka tähtedega (mis pole küll ime, sest pea kõik tema nimes esinevad kreeka tähed on inseneridele matemaatikavalemitest tuttavad). Igal juhul oli temaga huvitav humanitaarkultuurist rääkida, kui me täies üksmeeles laskusime jalgsi Lykavittose mäelt linnaplaani järgi alla vanalinna, et käia ka halva kuulsusega Plaka linnaosas.

Alguses ei juhtunud midagi – lõpmatud tänavakaubitsejad ja lahtised letid kahtlase või vähem kahtlase turismikaubandusega. Aga siis tuli meil mõte vaadata sisse ühte baari. Kohe, kui me baarileiti taga istet olime võtnud, keerati välisuks kinni, paksud kardinad tõmmati ette, tagaruumist ujus välja kaks vana hoora, kes meile ligi tikkusid ja kohe drinki küsisid. Meie vastust ootamata segati meile meie nägemata mingi sodi kokku, mida mina küll maitsta ei julgenud, Saatpalu aga mekkis. Asi oli väga kahtlane ja mina panin ette kohe minema

minna. Selle peale esitati meile fantastiline arve, mida mina keeldusin maksmast, Saatpalu laskis rohkem kaubelda ja oli nõus maksma 20 dollarit (kahe peale). Saatpalu tahtis selle raha eest ikka midagi saada ja jõi oma ouzo ära. Arvan, et meil oleks olnud raskusi väljapääsemisega, aga ütlesin, et meie sõbrad muutuvad kindlasti juba rahutuks, sest me lubasime kümne minuti pärast baariuksest välja tulla. Rünnakud meile lakkasid, mõrrad keskendusid raha väljapressimisele. Saatpalu kui karastatud merekaru ei kaotanud närvi, ta tegi koguni paar joviaalset žesti ja viskas mahlakat nalja. Aga hingasime siiski kergendatult, kui jälle tänaval olime. Tulime jalgsi pika ringiga hotelli.

Aastaid hiljem (1997) kirjeldas Rein Veidemann Sõnumilehes, kuidas ta sattus Plakas täpselt samasugusesse olukorda, aga tema enesetunne pidi olema palju sandim, sest ta oli üksi.

Teisipäev, 16. november

Järgmisel päeval (sadas vihma) tegin üksi veel natuke kultuuriprogrammi: Bütsantsi muuseum (vaibad!) ja olümpiastaadion. Lennujaama sõitsime läbi liiklusummikute taksoga.

Tagasilend: Ateena–Frankfurt kell 13.50–15.55, Lufthansa, Frankfurt–Helsingi kell 16.55–20.25, Lufthansa, Helsingi–Tallinn öhtul 21.25–22.00, Estonian Air.

Kui lennuki all oli kanali ja sadamatega Chalkidiki, siis oli see täiesti äratuntav.

Frankfurdi lennujaamas kohtasime tuttavaid: Mart Nutt, Merle Krigul ja jurist Uno Lõhmus tulid Veneetsiast.

Järgmisel päeval selgus, et mu õnnetuseaimusega unenäod olid kodumaal tegelikkuses toimima hakanud just sel ajal. Hakkasin tegelema inimkaubanduse probleemiga Eestis: see hüdra seadis osavalt võrke juba kõige lähemate tuttavate ringis.

Märkused

1. Algu RiTo–s nr 10.

2. Vt ka Mati Hint. Albaania kurbus. – Päevaleht, 16. november 1993 (alapealkirjad “Punkrite maa”, “Kohaliku vaarao mälestusmärgid”, “Tirana”, “Hea meel, et hing sees”, “Ja kuidas läheb siis Albaania riigil?” – muljed Euroopa Nõukogu komitee väljasõiduistungilt septembris 1993; Soome rahvasaadiku Iris Hacklini foto punkritest).